

Е.Р.ЗАРЕДІНОВА,
кандидат педагогічних наук, доцент;
Р.І.ЗІЯДІНОВА,
здобувач
(м.Сімферополь АР Крим)

Формування крос-культурних цінностей учнів у школах АР Крим як наукова проблема

У статті розкриваються теоретичні основи проблеми формування крос-культурних цінностей учнів у школах АР Крим. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначені основні напрями системи роботи щодо формування крос-культурних цінностей.

Ключові слова: цінності, крос-культурні цінності, ціннісні орієнтації, крос-культурний підхід до виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Модернізація українського суспільства і динаміка соціально-економічних перетворень в значній мірі вплинула на взаємини людей, спровокувавши небувале зростання насильства та нетерпимості в суспільстві. Підрастаюче покоління опиняється в епіцентрі психологічної напруженості, соціальних протиріч, які зумовлюють розвиток поведінкових девіацій, агресивності, ускладнюють формування установок толерантної свідомості. Разом з тим, саме з твердженням цінностей толерантності в соціумі пов'язують надії на виживання людства, бо небезпечні для існування людства нескінченні війни і конфлікти, відроджуються все більш жорстокі і безкомпромісні форми; розповсюдження всіляких фобій стали реаліями повсякденності.

Перед педагогічною наукою і практикою гостро постала проблема виховання глобально орієнтованої особистості. Однією зі складових даної характеристики особистості є формування крос-культурних цінностей. Як відомо, її формування залежить від виховання інтересу і поваги до культур різних народів. Необхідно формувати не тільки відкритість різним культурам, вміння вести «діалог культур», але й формувати національну самосвідомість. Таким чином забезпечується відповідність міжнародним стандартам освіти і відбувається адекватний і природний розвиток нації в умовах сучасного світу. Проблема формування крос-культурних цінностей набуває в даний момент особливу соціальну значимість.

Нормативно-правову основу для реалізації освітніми установами курсу на формування крос-культурних цінностей підтверджується Конституцією України; Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про Національні меншини в Україні», а також «Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті», міжнародними документами «Загальної декларацією прав людини», «Конвенцією про права дитини».

Криза цінностей є особливим дестабілізуючим фактором у суспільстві. Вона веде до швидкого зростання в суспільстві потенціалу заздрості, егоїзму, злоби, ненависті, жорстокості, агресивності.

Однак, незважаючи на значний інтерес дослідників і значність отриманих до теперішнього часу результатів, проблема формування крос-культурних цінностей в достатній мірі не вирішена та потребує подальшого дослідження.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена рядом суперечностей, зокрема між:

- потребами суспільства в особистості, орієнтованій на крос-культурні цінності, і деякою недооцінкою школою важливості крос-культурної освіти як засобу виховання такої особистості;
- необхідністю розробки моделі формування крос-культурних цінностей, недостатньою теоретико-методологічною та організаційною забезпеченістю даного процесу;
- між наявним практичним досвідом формування крос-культурних ціннісних орієнтацій молодших школярів і його недостатньою системністю та цілісністю як компонента освітнього та виховного процесу в школі.

Аналіз досліджень і публікацій... Аналіз науково-педагогічної літератури з проблеми формування крос-культурних цінностей дає змогу стверджувати, що означена проблема має різні підходи розв'язання, а саме: філософсько-культурологічні положення учених-сходознавців А.Кримського, А.Маркевича, Е.Маркова та інших про взаємозв'язок та взаємозбагачення культур; крос-культурні концепції (А. Данилова, Н.Лебедева, Д.Мацумото, М.Мід, Н.Пзешкіан, Л.Почебут, А.Сауд, Г.Тріандіс, Е.Холл, Г.Хофстенде, Д.Хупс та інші); культурологічний підхід (В.Болгаріна, Н.Гонтаровська, Т.Іванова), особистісно орієнтований підхід (І.Бех); людиноцентричний підхід (Ф.Старко, В.Шепель); теоретико-методичні положення про організацію і виховання школярів (І.Гаспринський, В.Киричок, С.Русова, В.Сухомлинський).

Серед сучасних українських вчених, які досліджували різні аспекти проблеми формування крос-культурних цінностей учнів слід виділити С.Р.Алієву (формування крос-культурних цінностей у молодших школярів на матеріалі шкіль АР Крим, І.Д.Беха (психолого-педагогічні аспекти формування системи крос-культурних цінностей у дітей та учнівської молоді), К.О.Журбу, Т.В.Олинець (виховання крос-культурних (польсько-українських) цінностей у студентів ВНЗ), Е.Р.Заредінова (крос-культурний аспект у сімейному вихованні), Н.В.Яксу (формування полікультурної компетентності майбутнього вчителя).

Формулювання цілей статті... Мета статті – розглянути формування крос-культурних цінностей учнів у школах АР Крим як науково-педагогічну проблему.

Виклад основного матеріалу... Система крос-культурних ціннісних орієнтацій є одним з найважливіших компонентів структури особистості, займаючи прикордонне положення між її мотиваційно-потребностною сферою і системою особистісних смислів.

Поняття «крос-культурні цінності» слід розглядати скрізь трактування поняття цінності, ціннісні орієнтації, які виступають базовими у цій проблемі. У науково-педагогічній літературі цінності – це властивості матеріальних об'єктів і явищ суспільної свідомості, які характеризують їх значення для суспільства, класу і людини [10, с.496] У українському педагогічному словнику під ціннісними орієнтаціями розглядається вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів потреб особистості, зорієнтована на певний аспект соціальних цінностей [3, с.357].

С.Р.Алієва поняття «крос-культурні цінності» розглядає як особливе комплексне соціокультурне й соціально-психологічне утворення, результат складного процесу самовизначення людини в соціальному просторі відносно самої себе, іншої людини та ставлення особистості щодо своєї та іншої культури [2, с.4].

Під крос-культурними цінностями ми розуміємо сукупність цінностей, яка передбачає національну ідентичність, міжетнічну толерантність, міжкультурну комунікацію та взаємодію, крос-культурну адаптацію як структурні компоненти сучасної особистості.

Невеликий за розміром території Кримський півострів з глибокої давнини зберігав у собі сліди перебування тут представників різних культур. Наскільки складна і різноманітна культурна історія півострова, можна уявити, уважно придивившись на вигляд кримських міст [5, с.41].

Проблема вирішення та профілактики конфліктів у сучасних умовах є однією з найбільш актуальних для Криму. Процес крос-культурних взаємин різних народів носить неоднозначний суперечливий характер. З одного боку, це явище активізує цінність етнічного досвіду, етнокультурного різноманіття, але і в той же час спричиняє за собою зростання націоналізму, сплеск міжнаціональної ворожнечі, свідками чого ми є. Дані процеси мають місце в українському суспільстві, що позначається на характері виховної роботи загальноосвітніх установ [1].

На даному етапі школи АР Крим намагаються знайти ефективні шляхи вирішення проблеми формування крос-культурного виховання учнівської молоді. Їх реалізація та впровадження в освітню і виховну сферу сприятиме формуванню основних міжкультурних цінностей: відчуття національної ідентичності, повага до носіїв іншої культури, толерантність, справедливість, повага свободи іншого, його способу мислення, поведінки, відкритість, терпимість до інших вірувань, контактність, почуття власної гідності, повагу до прав іншої людини, культура добросусідства.

З раннього дитинства кожна дитина опановує рідну мову і засвоює культуру, до якої належить. Це відбувається в процесі спілкування з близькими та незнайомими людьми, в домашньому середовищі, за допомогою вербальних і невербальних способів спілкування. У повсякденній життєвій практиці людина сама визначає для себе корисність або шкідливість різних предметів і явищ навколишнього світу з точки зору добра і зла, істини й омани, справедливого і несправедливого. Категорія цінності утворюється в людській свідомості шляхом порівняння різних явищ. Осмислюючи світ, людина вирішує для себе, що для нього є важливим у житті, а що ні, що істотно, а що несуттєво, без чого він може обійтися, а без чого не може. У результаті цього формується його ціннісне ставлення до світу, відповідно до якого всі предмети і явища розглядаються ним за критерієм важливості і придатності для його життя. Кожен об'єкт отримує свою оцінку і представляє певну цінність, на підставі якої складається відповідне до нього відношення. В результаті формується загальне ціннісне ставлення людини до світу, при якому ті чи інші явища життя людей мають для них певний сенс і значимість.

У процесі міжкультурних контактів виявляється величезна різниця між тим, як сприймаються одні і ті ж цінності людьми різних культур. Серед величезного числа різноманітних сприйнять, тим не менш, можна виділити групу таких, які збігаються і за характером оцінок, і за змістом. Такого роду цінності отримали назву універсальних, або загальнолюдських. Їх універсальний характер обумовлюється тим, що основні риси таких цінностей базуються на біологічній природі людини і на загальних властивостях соціальної взаємодії. Так, наприклад, немає жодної культури в світі, де оцінювався б позитивно вбивство, брехня і злодійство. У кожній

культури існують лише свої кордони терпимості цих явищ, але загальна їх негативна оцінка однозначна.

З урахуванням регіональних особливостей, в Концепції пріоритетних напрямків виховної роботи в навчальних закладах Автономної Республіки Крим, представлені такі основні напрямки як: виховання патріотизму та формування любові до рідного краю; виховання толерантності, спрямоване на розвиток поліетнічного і мультикультурного Криму; виховання особистості, яка протистоїть будь-якому негативному впливу і позитивно сприймає світ і своє місце в ньому [6, с.44].

Розгляд культури як системи цінностей логічно ставить питання про форми їх існування та сфери поширення. У культурній антропології прийнято виділяти чотири основні сфери культурних цінностей: побут, ідеологію, релігію і художню культуру. У контексті міжкультурної комунікації із цих сфер найбільш важливе значення має сфера побуту, що представляє собою історично першу сферу виникнення й існування культурних цінностей [4].

Існування культурних відмінностей, властивих крос-культурним товариствам, не могло не відбитися на системі освіти. Так, в останні роки очевидним є факт, що учні різних культурних груп повинні навчитися уживатися разом і поважати різні культурні традиції. У результаті відбуваються зміни в підходах до навчання в школах, що призвело до необхідності розробки концепції крос-культурної освіти, що включає в себе повагу і визнання мов та культури всіх етнічних груп. В умовах крос-культурної реальності, коли контактують люди, що належать до різних лінгвокультурних спільностей, взаємовплив і взаємопроникнення культур веде до акультурації членів соціумів, що з'єднують в своїй свідомості різні культури, орієнтованих на «іншого», схильного до діалогу з ним. Навчання мови, поєднане з ознайомленням з культурними та соціальними цінностями, може і повинно служити потужним засобом порозуміння між етносами. Формування мовної та крос-культурної компетенції представляє цінність в збагаченні своєї власної культури в цілому: культури спілкування, мови, розумової праці [7].

В цілому школа повинна докласти зусиль для того, щоб:

- спробувати створити рівні соціальні й освітні можливості для дітей, що належать до культурних меншин;

- сприяти усвідомленню культурних відмінностей як засобу побудови міжкультурного суспільства;

1. захищати і розвивати плюралізм культур в суспільстві;

2. допомагати дітям конструктивно підходити до загальних цілей, виділяючи і різні інтереси, і спільні цілі.

Сучасна школа, як механізм крос-культурного виховання, відіграє подвійну роль: у відношенні культур і меншин та щодо культур і груп, які в більшості.

Також у формуванні крос-культурних цінностей у дітей важливу роль відіграє сім'я як соціальний інститут, де закладаються першооснови культурної самоідентифікації. Саме цей факт визначає необхідність підбору адекватних методик підготовки батьків до формування крос-культурних цінностей у дітей молодшого шкільного віку.

На думку А.П.Садохіна, центральне місце серед процесів глобалізації займає здатність адекватного освоєння культурних цінностей інших народів, оскільки глибина і ефективність цієї взаємодії визначає взаємну зацікавленість партнерів один в одному, можливість задоволення ними своїх потреб і запитів, ступінь їх готовності брати участь у діалозі культур [8].

Не втихають у Криму дискусії і навколо поняття «меншість». Сам термін «меншість» означає ізолювану, маргіналізовану та пригнічену групу, яка відчайдушно бореться за визнання своїх прав [9]. Основний акцент, без сумнівів, спрямований на ізолюваність об'єкта, відмінна особливість якого базувалася на певному критерії етнічного, релігійного, мовного чи соціального характеру. Для крос-культурного підходу новим є пріоритет взаємодії, взаємин і взаємовпливу. Він характеризується переходом від ієрархічних систем до систем рівної «мережевої» взаємодії. Як наслідок цього, відновлення оригінальної культурної моделі в чистому вигляді стає нездійсненною мрією: культури взаємодіють і збагачують один одного в системі взаємної залежності [9].

Кілька опитувань з аналізу культурного розмаїття в Україні, проведених у 2000-2002 роках місцевими НУО, виявили, що загальний рівень етнічної толерантності та крос-культурного діалогу не змінився в кращу сторону за роки незалежності України. Навпаки, нетерпимість по відношенню до «інших» зростає. Реально існуюче культурне розмаїття явно недооцінюється і іноді сприймається як гальмо на шляху національної консолідації. Інфраструктура шкільної освіти в Україні та Криму, успадкована з радянського минулого і незначно змінена, практично не готова до якихось крос-культурним ініціативам [9].

Впровадження ідей толерантності в систему освіти можливо через зміну змісту освіти і виховання, інтеграцію культури толерантності у навчальні предмети. Важливу роль відіграє створення навчальних програм, видання навчальних посібників і підручників з гуманітарних дисциплін, пронизаних ідеями толерантності та ненасильства, співпраці і партнерства. Вивчення культурно-історичних традицій сприяє цілеспрямованому інтелектуальному, моральному, емоційному розвитку учнів в контексті національної культури, формуванню у дітей розуміння різноманіття і взаємовпливу культур, засвоєнню цінностей, поглядів і норм поведінки, властивих ідеям толерантності, насамперед вихованню поваги прав людини, терпимості і солідарності, відмови від насильства.

Таким чином, найбільш глибоке і ґрунтовне дослідження проблеми крос-культурної взаємодії в даний час можливо за допомогою комплексного підходу до освіти і виховання.

Висновки... Підводячи підсумок, можна сказати, що дослідження в області крос-культурних цінностей потребують зваженого підходу, так як вивчення національно-культурної своєрідності, етнічної свідомості і самосвідомості, етнічної ідентичності, ціннісних орієнтацій представників різних культур благотворно позначається на взаємному розвитку і взаємному збагаченні.

Для проведення подальшого дослідження даної проблеми необхідно визначити наступні напрямки:

– крос-культурне виховання повинно стати одним з ключових моментів навчання всіх педагогів; для успішного результату, необхідно отримати практичні викладацькі навички роботи в іншій культурі; це буде сприяти прагненню у вчителя до формування більшої терпимості серед учнів;

– переглянути підручники і різні дидактичні матеріали на предмет змісту текстів, які містять не крос-культурні орієнтири;

– організація і проведення позакласної виховної роботи з формування крос-культурних цінностей;

– дослідження та обговорення на «круглих столах» питання регіональної освітньої політики з особливою увагою до питань крос-культурної освіти;

– розробка окремих курсів для вивчення етнічної історії та традиційних культур етнічних груп Криму та засад запобігання та вирішення конфліктів.

Таким чином, своєчасна та цілеспрямована виховна робота з учнями, батьками та просвітницька робота, в першу чергу, на шкільному рівні, сприяє сприянню принципам толерантності у взаєминах між різними культурами на Кримському півострові, відведе загрозу для появи причин нестабільності і створить умови для економічного і соціального відродження, а також для формування крос-культурних цінностей у школярів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Алиева С. Р. Проблема формирования кросс-культурных ценностей у детей младшего школьного возраста в научных источниках / С. Р. Алиева // Проблемы современной педагогической освіти. Серія: Педагогіка і психологія, Вип. 13. – Ялта, 2007. – С. 17–24.

2. Алієва С. Р. Формування крос-культурних цінностей у дітей молодшого шкільного віку в школах АР Крим : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07. «Теорія і методика виховання» / С. Р. Алієва. – К., 2011. – 20 с.

3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

4. Грушевицкая Т. Г. Основы межкультурной коммуникации : учебник для вузов / Т. Г. Грушевицкая, В. Д. Попков, А. П. Садохин ; [под ред. А. П. Садохина]. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 352 с.

5. Кросс-культурная адаптация. Этническая история Крыма. Культура мира / Авт.-сост. О. А. Габриелян, М. А. Араджиони, Е. Н. Гукасян. – Симферополь : Центр этно-социальных исследований, 2002. – 105 с.

6. Культура добрососедства: программы интегрированного курса и методические рекомендации для учебных заведений Автономной Республики Крым / [под ред. М. А. Араджиони]. – Симферополь : АнтикВА, 2007. – 212 с.

7. Опенко Н. Ю. Межкультурный компонент в образовательном пространстве Крыма // Межэтнические отношения в Крыму: поиск путей раннего предупреждения конфликтных ситуаций : сборник исследований, документов и материалов / [под ред. М. А. Араджиони]. – Симферополь, 2005. – С. 72–76.

8. Садохин А. П. Компетентностный подход в диалоге культур: сущность и базовые показатели / А. П. Садохин // Межкультурный и межрелигиозный диалог в целях устойчивого развития : материалы международной конференции. – М. : Изд-во РАГС, 2008. – С. 251–255.

9. Смирнов О. Стратегии эффективной межкультурной коммуникации для школьников: от локальных инициатив неправительственных организаций к системным изменениям / О. Смирнов // Международная научно-практическая «Культура мира и формирование толерантности в мультикультурном обществе». – Режим доступа к статье : http://www.google.com.ua/url?sa=t&ret=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&sqi=2&ved=0CCEQFjAA&url=http%3A%2F%2Fsoros.multeam.hu%2Finitiatives%2Fesp%2Fconference%2Fpapers.php%3Fdoc%3DOlegPaper_

RUS.doc&ei=lhNtUMHdJ4aB4gSIw4GAAw&usg=AFQjCNEJJV8Rrif5f7G-ISwakd-rwtky7Q

10. Философский словарь / [под ред. М. М. Розенталя, П. Ф. Юдина]. – М. : Политиздат, 1963. – 544 с.

Анотація

Э.Р.Зарединова, Р.И.Зиядинова

Формирование кросс-культурных ценностей учеников в школах АР Крым как научно-педагогическая проблема

В статье раскрываются теоретические основы проблемы формирования кросс-культурных ценностей учеников в школах АР Крым. На основе анализа психолого-педагогической литературы определены основные направления системы работы по формированию кросс-культурных ценностей.

Ключевые слова: кросс-культурный, ценности, кросс-культурное воспитание.

Summary

E.R.Zaredinova, R.I.Ziyadinova

Formation of Cross-Cultural Values of Pupils at Schools of AR of Crimea as Scientific-Pedagogical Problem

This article deals with the scientific and pedagogical bases of the problem of formation of pupils' cross-cultural values in Crimean schools.

On the bases of analysis of psychological and pedagogical literature the key areas of work to form cross-cultural values are identified.

Key words: cross-cultural, values, cross-cultural education.

Дата надходження статті: «22» вересня 2012 р.

УДК 37.091.2:392(520)

Н.Б.ЗБРОЄВА,
старший викладач
(м.Чернігів)

Виховний потенціал культурних традицій у рамках сучасного японського сімейного виховання

Стаття присвячена аналізу місця і ролі культурних традицій у японському сімейному вихованні, які, на думку автора, відіграють вирішальну виховну роль, здійснюючи вплив на етапи дорослішання дитини, формуючи в неї конкретні, соціально очікувані японським суспільством, риси характеру.

Ключові слова: синтоїзм, буддизм, конфуціанство, японські культурні традиції, виховний потенціал, патріархальність, панпсихізм, групізм, педоцентризм, естетизація життя.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Значні зміни, що відбуваються в сучасній Україні у галузях економіки, політики, культури, міжнаціональних відносин, потребують переосмислення підходів до проблеми виховання молоді. Для вирішення назрілих питань є вкрай корисним вивчення культурного і педагогічного досвіду різних етносів, оскільки, як відомо, через пізнання одиничного, унікального здійснюється пізнання загального.

Становлення особистості в родинному оточенні – багатофакторний процес, на який впливають багато чинників як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Якщо розглядати цей процес в рамках японської сім'ї, то найбільш ефективно, на нашу думку, він реалізується шляхом морально-етичного, естетичного та екологічного виховання. Зазначені види виховного впливу нерозривно пов'язані між собою і мають свій прояв в особливостях міжособистісних стосунків, у ставленні дитини до природи, до навчання, в аматорській творчості японців.

Аналіз досліджень і публікацій... Коло питань наукового пошуку щодо японської педагогіки є досить широким, його аспектам присвячені праці таких вітчизняних авторів сучасності, як О.Белоконєва, С.Білецька, О.Джуринський, І.Зязюн, О.Михайличенко, В.Нанівська, О.Озерська, А.Сбруєва, Т.Свердлова, ін.

Формулювання цілей статті... Проте, на нашу думку, дослідження виховного потенціалу культурних традицій цієї країни заслуговує на ще один дослідницький погляд, що і стало метою написання даної статті.

Виклад основного матеріалу... Виховна політика японців щодо дітей різного віку неоднакова. Це обумовлено японськими культурними традиціями, в основі яких – стародавні релігійно-етичні вчення. Виняткову роль у формуванні самобутньої культури відіграла суто японська релігія синтоїзм, яка стала основою становлення менталітету етносу, його духовності, визначила базові параметри національної ідентифікації і у синкретиці з буддизмом та конфуціанським вченням